

Anbudet

Eskilstuna - Strängnäs

Släktforskarförening

Informationsblad för Eskilstuna-Strängnäs Släktforskarförening

Nr 3 - 2015

The image shows a page from a handwritten family book (betygsbok) from 1859. The page is titled '1859' and 'Ledet' (The Line). It contains a table with columns for names and numbers. The names are written in a cursive script. The numbers are written in a simple, blocky script. The table is organized into several columns, with the names of the individuals in the first column and their corresponding numbers in the subsequent columns. The page is aged and shows some wear and tear.

Sida ur Sara Wikströms betygsbok från 1859. (KB smäacc. 1988/34) Foto: Kungliga biblioteket 2016.

Läs vidare om den på ss 3-7.

Innehåll

Ordförandespalten..... 2

Ordförandespalten

En typisk svensk sommar har passerat enligt många. Regn, sol och ibland inte så varmt. För min del har detta passerat utmärkt. Jag har med gott samvete varit inomhus och sysslat en del med släktforskning, gravstensregistrering och ganska mycket läsande. Så detta med vad en bra sommar är beror helt på en själv.

Verksamheten inom föreningen har nu kommit igång med deltagande i Mälar-dagen, besök på släktforskardagarna i Nyköping, utflykt till slott och herresäten i Eskilstuna omgivning och öppet hus i lokalerna. Fortsättningen under hösten bjuder på ett digert program. Detta framgår av kalendariet på föreningens hemsida.

Styrelsen har under hösten att fundera över någon form av vision om hur den vill att föreningen skall utvecklas på några års sikt. Tre av de frågeställningar som bör behandlas är följande:

Lokalerna är en fråga som på sikt behöver lösas. Skall vi vara kvar i nuvarande lokal i Eskilstuna så behöver den renoveras. Lokalen i Strängnäs finns det behov av att få åtkomst för våra aktiviteter. Här styrs vi i stor utsträckning av Vuxenskolans aktiviteter.

Anställd personal, föreningen har idag personal som medverkar vid registrering av födda-vigda-död i Eskilstuna och Strängnäs kommun. Med detta följer ett arbetsgivaransvar och många regler att hålla sig till. Då kontakten med Arbetsförmedlingen är svår så blir det ett tungt last att dra. Frågan är om det är detta styrelsen skall ägna sitt arbete åt. Ett litet överskott blir det ekonomiskt av detta, men frågan är alltså om det är värt det.

Deltagande vid föreläsningar borde var högre. Föreningen har trots allt över 700 medlemmar och det kommer 30-40 till en föreläsning. Ingen skugga skall falla på aktivitetsgruppen, de gör ett bra jobb, men några fler bör vi väl kunna välkomna.

En spännande händelse blir nyinvigningen av Eskilskällan. Vad jag sett så flyttas vi fram från det inre rummet och blir mer "synliga". Detta kan kanske medverka till att besökare lättare hittar till föreningen.

I början av augusti nåddes vi av beskedet att Håkan Danielsson inte längre fanns bland oss. Jag och Håkan hade samma uppfattning och syn på hur vi bäst skulle ta tillvara medlemmarnas och föreningens intressen. När jag svarade ja till att ställa upp som ordförande i föreningen var ett av de mest avgörande skälen det stöd som Håkan visade. Tack Håkan

Christer

Eskilstuna – Strängnäs Släktforskarförening

Föreningslokal Eskilstuna

Dambergsgatan 1, 633 41 Eskilstuna
016-12 21 47, essf@telia.com

Föreningslokal i Strängnäs

Sörgårdsgatan 20,
645 33 Strängnäs

Hemsida: www.essf.se

Medlemskap

Medlemsavgift	200.-/år
Familjemedlem	100.-/år
Ungdom upp till 23 år	25.-/år

Plusgiro 73 81 41 - 1

Styrelse

Ordförande Christer Ståhl	0159-315 64
Vice ordf. Bertil Hedspång	076-222 98 60
Sekreterare Iris Rehnholm	016-51 24 97
Kassör Marina Blomgren	070-474 17 07

Ledamöter

Ingela Fängström	0152-75 25 76
Rolf Lagell	016-14 24 47
Jan Netzel	016-12 26 06
Kerstlin Mathisen	070-292 41 44

Kommittéansvariga

Se hemsidan www.essf.se

Revisorer

Britt-Marie Andersson	016-940 03
Marie Cypriansen	016-14 59 18

Valberedning

Sammanställande	
Göran Olofsson	016-916 48

Anbudet

Ansvarig utgivare Christer Ståhl

Redaktör Sven Kullman 016-12 62 87
sven.kullman@telia.com

Teknisk redaktör HåkanOlle Larsson

reproconsult@telia.com

Eftertryck eller citat

Får gärna göras ur Anbudet under förutsättning att källan och författaren anges

Webbmater

Christer Svensson 016-51 67 21

Se mer information på www.essf.se

Om Lidmanska flickpensionen i Södertälje och Sara Wikströms betygsbok

Inledning

I maj 1828 gifte sig dåvarande hovpredikanten och pastorsadjunkten i Jacobs församling i Stockholm, Johan Petter Kullman, med en 15 år yngre köpmandotter. Strax efter bröllopet flyttade paret till Södertälje, då Kullman tillträdde Södertälje stads- och landsförsamlingars pastorat. De bodde på det gamla kyrkoherdebostället Geneta väster om staden.

I min släktforskning om Johan Petter Kullman, min farfars farfar, och hans familj, har jag utifrån tre olika håll stött på den Lidmanska flickpensionen i Södertälje.

Kontakter

För det första, prosten Kullman och hans hustru hade en dotter som hette Maria. Hon var gift Falkman och hennes svärmor, Jacobina Falkman, skrev en släktberättelse till Marias tre söner, Erik, Ivar och Sven. I den står att läsa om Maria: "Sina skolkunskaper erhöll hon i fru Lidmans välkända pension i Södertälje, de praktiska och husliga i föräldrahemmet."

För det andra skrev Jacob Pettersson, f.d. borgmästare i Södertälje, i sin bok *Södertäljeprofiler från adertonhundratalet*, om Svante Kullman, en av Marias fem bröder, och Sigrid Rosander, följande historia:

"Medan han var lantmätariauskultant och ogift, uppvakade han träget en ung lärarinna i den Lidmanska flickpensionen. En vacker sommardag, då den unga flickan stod vid det öppna fönstret i sitt rum i bottenvåningen, gick Svante fram till fönstret, där en liten stilla flirt etablerades. Härunder fick Svante tillfälle att presentera en törnros, som han tagit med sig just för det ändamålet. Men just i det ögonblicket

öppnade den fruktade fru Lidman dörren, och för att hon inte skulle märka den anstötliga rosensmugglingen släppte den förskräckta lärarinnan ned rosen genom klänningslivets uringning – med den påföljden att rosens taggar svårt sargade den vita barmen, som blev aldeles nedblodad. Och

så blev det ett hastigt slut på flirten. Ett par år därefter blev den unga lärarinnan fru Svante Kullman."

För det tredje slutligen, skrev Jacob Pettersson i samma bok:

"År 1853 var tiden inne för prosten Kullman att fira silverbröllop såväl med sin maka som med sina församlingar. Hans vänner fann detta vara ett lämpligt tillfälle att bereda honom en hyllning. Flera veckor förut tillsattes för ändamålet en festkommitté, bestående av brukspatron Claes Anton Tamm på Tvetaberg och fru Jenny Lidman, föreståndarinna för den välkända flickpensionen vid Stora Torget."

Om detta evenemang skrev även Clas Tamm i sin dagbok den 29 maj 1853:

"Den länge förberedda silfverbröllopsdagen i Prostgården, gynnad af ett herrligt väder. Uptåget föreställde den ur grafven upstigna St. Ragnild i Drottningornat, komplimenterande Kyrkans nuvarande vårdare på dess och dess makas 25:te år, tjänst och ägtenskap samtidigt tillträdde.

Tåget var imponerande och festen fullkomligt lyckad, så den anslog äfven dem som sett mycket sådant och berömdes såsom mer än vanligt fullständig. Den kunde väl jämföras med Österby-festen i Juhlas. Första grundtanken samt orden voro mina. Det öfriga sedan ordnadt och utveckladt av Fru Lidman i samråd med oss samt Artisten Wallander."

Figur 1. Sida ur Sara Wikströms betygsbok från 1859. (KB småacc. 1988/34) Foto: Kungliga biblioteket 2016.

I festtåget deltog ett 70-tal aktörer, alla kostymerade i kläder som sytts på Lidmanska pensionen där en tillfällig syateljé hade "apterats". Fru Lidmans engagemang i detta spektakel tycks ha varit mycket stort.

Det är de tre ovan refererade kontakterna med Lidmanska flickpensionen som väckte min nyfikenhet om verksamheten där och om Jenny Lidman. Det har dock visat sig att källmaterialet är mycket begränsat. Det är främst den nämnde borgmästaren i Södertälje, som i sin bok från 1949 bidragit med kunskap om Lidmanska pensionen.

Jenny Lidman, f. Benzelstierna

Jenny Albertina Benzelstierna föddes 1805-09-14. Hennes födelsebok har jag inte funnit och det är synd. Det är nämligen så, att hon vanligtvis kallades Jenny men flera alternativ förekommer. Den som finner hennes födelsebok får meddela rätt namn! Jag kallar henne fortsättningsvis Jenny. Hon dog i Södertälje 1880-05-18.

Jennys far var officer i Kungliga Flottan och sedan 1811 kommandant på Karlshamnns kastell. Han dog i Karlshamn 1833-08-16. Jennys mor var Catharina Dorothea Wettergren, 1771-1809.

I december 1834 flyttade Jenny tillsammans med väninnan Sophie Gyllenborg från Kristianstad till Södertälje stadsför-
amling där de bosatte sig i gården nr 15.

Lidmanska pensionen

I slutet av 1830-talet startade väninnorna en privat flickskola vid Torekällgatan. Verksamheten upphörde då Jenny gifte sig med innehavaren av apoteket Kronan, Carl Peter Lidman, som var född i Stockholm 1805. På grund av ekonomiska trassligheter fick han lämna apoteket och Jenny försökte under några år hjälpa upp familjens ekonomi med litet olika aktiviteter. Resultatet var dock inte tillfredsställande varför hon omkring 1848 på nytt satsade på undervisning, nu i form av helpension för flickor. Jenny uppmuntrades till detta av Fredrika Bremer som hon var personligen bekant med. Verksamheten kom att bedrivas i ett hus vid Stora torget och pågick en god bit in på 1870-talet.

"Undervisningen i pensionen bedrevs med nit, ordning och tukt, i början efter den gamla pluggmetoden, men senare med tillämpning av modern åskådningsmetod. Lärarinnor av tysk, engelsk och fransk nationalitet svarade för undervisningen i sina resp. språk, och en från Musikaliska akademien utexaminerad lärarinna för musiken."

Mer om skolan och om bestraffningarna för "tröghet i studier och dåligt uppförande" finns att läsa i Jacob Petterssons bok.

Den ena av Jennys båda fosterdöttrar, Alice, har också skildrat denna tukt i sina memoarer.

I sökandet efter material om Lidmanska pensionen hittade jag på Kungliga biblioteket ett dokument som var intressant. Det skulle möjligen kunna kopplas till fru Lidmans verksamhet men till saken hör att det i slutet av 1830-talet fanns ytterligare två pensioner i Södertälje och att det 1861 gick "42 barn på fyra privata skolor, av vilka Fru Johnta Lidmans flickpension var den namnkunnigaste".

Sara Wikströms betygsbok

Det dokument jag hittade i KBs arkiv var en betygsbok för 1859/1860 som tillhört Sara Wikström. Jag har tolkat betygsboken som så, att betyg sattes vid varje lektionstillfälle. Antalet omdömen per dag varierade mellan 11-20 utöver "uppförande". Betyg i uppförande, siffror, skriva, räkning, bokstäver, fransk konversation samt biblisk historia och katekesen sattes dagligen. Härtill kom nio andra omdömen som berörde tyska språket och åtta som berörde franska språket. Betyg sattes vidare i huvudräkning, handarbete och rita, stavningsregler, naturlära, geografi och grammatik, allmän- och svensk historia och slutligen också i psalm och kristendom.

För Sara sattes betyg under perioderna 1/9-13/12 1859, 1/2 -19/6 1860 och 6/8-29/8 1860 vilket torde motsvara ett läsår.

Betygsboken och Lidmanska pensionen

Var Sara Wikström elev hos Jenny Lidman? I aktuell husförhörslängd hittade jag henne inte varför jag kontaktade stadsarkivet i Södertälje. De hade inget material av intresse utan hänvisade mig till Torekällberget - Södertälje stadsmuseum - och där tipsades jag om en artikel om Lidmanska pensionen i senaste numret av *Täljebygden*, Kulturhistoriska föreningens i Södertälje tidning.

Artikeln hade rubriken *Minnen från den Lidmanska flickpensionen i Södertälje* som till stor del baserades på minnen som nedtecknats av Ewa Stenqvist. Hon hade varit elev vid skolan i slutet av 1860-talet och en del av år 1870.

I artikeln hittade jag ett par uppgifter som skulle kunna indikera att betygsboken hörde ihop med Lidmanska pensionen. Eva Stenqvist berättade nämligen att: "På tants födelsedag och namnsdag brukade vi ha lov, vanligtvis efter bönen." Bönen hölls efter frukostrasten, omkring klockan 10.

Jenny Lidmans födelsedag den 14 september inföll 1859 på en onsdag. I betygsmatrisen för september har inga betyg satts den 14 september! (se bild på framsidan). Detta faktum anser jag vara ett starkt indicium på att Sara Wikströms betygsbok kan kopplas till Jenny Lidmans flickpension.

Att fastställa när "Tant" - fru Lidman - firade namnsdag är en betydligt svårare uppgift. Ovan har jag nämnt att jag sett flera variationer på hennes "förstanamn". I kalendrarna för 1859 och 1860 förekom ingen av varianterna på Jenny.

Jenny skulle också kunna vara en kortform av Johanna som 1860 hade namnsdag den 21 juli, men då var det ferier. Albertina skulle möjligen ha firats på Albert-dagen den 30 augusti 1860 och det var på en torsdag och inga betygsnoteringar fanns då eller följande fredag. Var det terminsbyte?

Tyvär måste jag konstatera att detta med ledighet på namnsdagen inte gav någon ytterligare information i frågan om samband mellan betygsboken och Lidmanska pensionen.

Däremot hade jag turen att en passant i en husförhörslängd hitta att Sara Wikströms äldsta syster Eskelina var noterad i hushållet hos Jenny Lidman. Systemen lämnade Södertälje 1858 och återvände till Frösön.

Detta faktum anser jag dock starkt talar för att Saras betygsbok hade sin tillkomst på Jennys pension. Varför jag drar den slutsatsen framkommer nedan.

Vem var Sara Wikström?

Av donationsbrevet, dagtecknat Stockholm (19)880518, som medföljde betygsboken, framkom att Sara Wikström var donatorns mormor och att hon "bodde i närheten av Östersund, och att hon i likhet med sina fyra syskon transporterades med häst och vagn till en flickpension i Södertälje, T och R två gånger per år".

Med denna bakgrundsinformation – och ytterligare några som jag inte anger här – var det lätt att hitta att Sara Margareta Wikström 1865-07-06 gift sig med P. M. Moberg och att Sara var född i Frösö församling 1848-01-22.

Hennes föräldrar var fabrikören Carl Axel Wikström och fru Brita Wikström. C. Wikström var ägare av fastigheten Namn nr 2 och han och hans familj bodde i Slandrom. Hushållet bestod förutom av föräldrarna av fyra döttrar. De två äldsta var Eskelina, född 1841-07-20, och Märtha Magdalena, född 1842-11-23, härnäst Brita Maria, född 1844-11-15, och yngst var Sara Margareta.

Sara fick ytterligare en syster, Carolina Charlotta Sofia, som föddes 1853. Fadern avled i april 1855. Han blev knappt 40 år gammal – dödsorsak har inte angetts.

Fabrikörsänkan bodde kvar i Slandrom till hösten 1885 då hon flyttade till Östersund, men då var bara yngsta dottern kvar i hemmet. Döttrarna Eskelina och Märtha hade flyttat hemifrån 1863 respektive 1862 och "mamsellerna" Brita och Sara hade flyttat till Östersund 1865-09-06 efter att ha förenats med varsin handelsman från Östersund vid en gemensam vigsel i juni samma år.

Saras vidare öde kan utläsas i husförhörslängderna fram till hennes död i lungrot 1878-01-03, knappt 30 år gammal.

Familjen flyttade några gånger i Östersund och barnskaran ökade successivt. Vid sin bortgång hade hon en dotter och tre söner. Då hade yngsta dottern redan dött, knappt 1½ år gammal, 1877-11-13. Hon dog av hjärnhinnetuberkulos.

"De rike Wikströmarne"

Det var inte vem som helst som kunde sända sina döttrar till den Lidmanska pensionen. Jacob Petterson skrev i sin bok:

"Den Lidmanska pensionen åtnjöt på 1850- och 60-talen stort anseende och mottog elever från alla delar av landet. Avgiften för helinackordering och skolundervisning utgjorde 400 riksdaler per år, vartill emellertid kom extra ersättning för tvätt, 'pianonötning', pianostämning och en hel del dylika kostnader. Dessutom hörde till ordningen, att elevernas föräldrar visade sin tacksamhet för den utmärkta uppfostran, deras döttrar erhöles genom dyrbara julgävor till föreståndarinnan, såsom kristalluppsatser, sidentyger, smycken, bordssilver etc."

Slandrom, som nämnts ovan, är en by på fastlandssidan i Frösö socken, på västra sidan av Brunfloviken. Längs Slandromsån som rinner genom byn ned mot Storsjön har tidigare funnits flera husbehovskvarnar men också en del småindustrier.

En sådan var Slandroms färgeri och valk som "före mitten av 1800-talet ägdes av färgerifabrikör Carl Axel Wikström. Denne var född 1814 och dog 1855. Han hade gått i Trivialskolan och sedan genomgått Teknologiska institutets i Stockholm avdelning för färgerikonsten. Slandromsanläggningen hade han fått av fadern den bekante affärsmannen i Östersund". En faster till Carl Axel var gift med den förre ägaren till färgeriet.

"Den bekante affärsmannen i Östersund" var Sara Wikströms farfar Per Wikström. Han hade gjort en fantastisk klassresa. Om den kan man läsa i *Svenska millionärer, Minnen och anteckningar*, i kapitlet *De rike Wikströmarne*.

"De rike Wikströmarne härstamma från byn Medstugan i Åre socken i Jämtland. Släktnamnet antogs af Per Wikström, handlande i Östersund, brukspatron, ekonomiedirektör och vasariddare. Denne Wikström var en synnerligt dugande man, som bragte sig upp till välstånd och rikedom. År 1856 utgaf han från officin i Östersund sin lefnadsbeskrifning, hvilken trycktes i några hundra exemplar.

Häri berättar Wikström, att hans äktenskap vore olyckligt, hvarjämte han gifver en exposé af sitt förhållande till sina söner.

Detta hade till följd, att två af dessa söner, de bottenrike grosshandlarne Nils Wikström i Sundsvall och Per Wikström jor i Stockholm, läto uppköpa och uppbränna boken, så att af densamma för närvarande blott tre exemplar finnas kvar, nämligen i Kongliga biblioteket i Stockholm samt i universitetsbiblioteken i Upsala och Lund."

"År 1782 den 12 januari föddes jag af föräldrarna, kronotparen Jon Estensson och Maria Nilsdotter. Under fattigdom uppfostrades jag på följande sätt.

Bars af min mor på armarne, då hon i skogen vallade

boskapen. Om vintrarne under samma fattigdom, då jag lifnärdes af barkbröd och andra mindre dugliga födoämnen, börjades med undervisandet i läsning och kristendoms-kunskap, endast af min moder, utan något biträde, äfvensom för mina fem syskon."

I Åre fortsatte livet i fattigdom och som 15-åring vandrade han till Trondheim där han arbetade en tid på fiskefartyg. Han tälde dock dåligt sjön och beslöt att återvända till Åre.

"Sista aftonen jag var i Trondhjem gynnade mig lyckan att på spel vinna en spegel, som jag sålde för fem norska ortstycken, ett värde af 1 riksdaler 16 sk. svenskt riksgäld. Jag tyckte mig icke hafva litet att börja med. Handel syntes mig då vara den lättaste näringen."

Väl hemma i Åre köpte han ett par skidor och en kanna brännvin och begav sig till "fjällapparne" där han i utbyte mot brännvinet och litet kontanter fick med sig hem en ren. Den omsatte han i pengar och "Reste således strax åter till samme fjällappar och återkom till mitt hem med två renar, hvilka slaktades."

Detta var starten på resan till "välstånd och rikedom". Per Wikströms åtta söner fick alla en gedigen utbildning och med tiden, med ett undantag, ett ur ekonomisk synvinkel bekymmersfritt liv. Undantaget var sonen Olof som blev

"läroverkskollega samt en på sin tid ganska mycket bekant politiker af den rödradikala certen". Hans olika sociala satsningar "kostade honom hans ekonomiska oberoende" och sedan "han tagit afsked från sin läraretjänst, och nu gick återstoden af hans förmögenhet, som en tid var ganska aktningsvärd".

Per Wikströms dotter Sara – inte att förväxla med sondottern Sara – uppfostrades hemma förutom då hon var på "två års pension i Upsala".

Detta blev en ganska lång berättelse men jag tycker den har sina poänger och visar tydligt att det fanns både ekonomiska förutsättningar för att Sara Wikström skulle kunna få utbildning i Södertälje hos Jenny Lidman och att det i slakten fanns en insikt om betydelsen av utbildning.

Sammanfattning

Jag anser att jag på goda grunder vågar påstå att Sara Wikströms betygsbok har skrivits på Lidmanska flickpensionen i Södertälje. Allt tyder dessutom på att Saras familj med marginal hade de ekonomiska förutsättningarna att kosta på henne utbildningen där.

Fullständig källhänvisning kan fås av undertecknad.

Sven Kullman
sven.kullman@telia.com